

УДК 316.6/7

Оксана Гавеля,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри суспільних наук, докторант НАКККіМ

Інтеріоризації культурних цінностей обдарованої особистості у світлі квантово-орбітальної теорії культурології

У світлі квантово-орбітальної теорії культурології автор статті розглядає обдаровану особистість як динамічний суб'єкт культурного впливу. В порівнянні з загальновідомою теорією потреб А. Маслоу запропонований підхід сприяє виявленню різних ступенів особистої свободи людини.

Ключові слова: інтеріоризація, квантово-орбітальна теорія, обдарована особистість, культурологія, саморозвиток.

Актуальність дослідження проблеми інтеріоризації культурних цінностей обдарованої особистості обумовлює необхідність застосування сучасних теоретичних засад детермінованості та культуровідповідності її особистих потреб і цінностей в умовах сучасного демократичного суспільства. В основу дослідження цього питання автором статті було покладено квантово-орбітальну теорію культурології.

Об'єкт дослідження — культурні цінності обдарованої особистості; предмет — її потреби, інтереси та культурні цінності в контексті квантово-орбітальної теорії культурології; мета — виявлення можливостей вивчення культурних цінностей обдарованої особистості в контексті квантово-орбітальної теорії культурології, яка дає змогу розглядати її як динамічний суб'єкт культурного впливу. В порівнянні з ієрархічною пірамідою потреб А. Маслоу запропонована теорія сприяє виявленню різних ступенів особистої свободи людини.

У своїй теорії потреб А. Маслоу розташовує їх у певній ієрархії, за ступенем зростання. Вище за потребу в повазі та схваленні вчений ставить пізнавальну (прагнення до знань, бажання сприймати якомога більше інформації). Далі йде потреба в естетиці (бажання гармонізувати життя, наповнити його красою, мистецтвом). Найвищий щабель піраміди — прагнення до розкриття внутрішнього потенціалу (самоактуалізація, самовираження, реалізація власних цілей, здібностей, особистий розвиток). Водночас кожна з потреб особистості в такій ієрархії є взаємозалежною, з чого витікає обмеженість мотивацій та кількість ступенів свободи людини.

Відповідно до теорії потреб А. Маслоу, чим краще задоволені базові потреби людини, тим більше в неї з'являється шансів стати інформованою, гармонійною, духовною тощо, завдяки чому вона може опинитися на вершині "соціального ліфту". В такому форматі рух можливий лише вгору або вниз. Водночас виникає певний парадокс: сучасна людина, яка позбавлена моральності, але знаходиться на вершині "соціального ліфту", може бути ще небезпечнішою для суспільства, ніж та, яка має менше можливостей повноцінно задовольнити свої фізичні та духовні потреби. Виходячи з цього, автор статті поставила за мету розробити та обґрунтувати квантово-орбітальну теорію культурології, яка б доповнила теорію потреб А. Маслоу й уможливила розширення меж уявлення щодо можливостей успішної соціалізації людини в сучасному суспільстві.

Останнім часом внаслідок глобалізації суспільства відбулася масова прагматизація і моральна деградація соціуму, в зв'язку з чим вчені шукають можливість зробити науку і свідомість людей гуманнішими.

Начальник Відділу досліджень та інновацій Міністерства інформаційних технологій та зв'язку Республіки Молдова, доктор технічних та доктор філософських наук В. Шкільов у статті "Квантово-хвильова (монадна) теорія культурології" [14] припускає, що Тонкі Світи — це світи нелінійної класичної логіки, в яких виявляються квантово-хвильові ефекти. На думку вченого, Бог ніколи не розділяв Всесвіт на окремі частки, одна з яких вивчається лише за допомогою фізики, а інша — культурології. Перед Творцем Всесвіт постає в цілісності, живій синтезованій єдності.

Давньогрецькі філософи були основоположниками космології як науки про Всесвіт, що вивчає закони його будови і розвитку. Саме вони запровадили поняття нескінченного простору та часу. Сучасна квантова космологія доводить можливість народження Всесвіту з віртуального стану світу. З одного боку, електрони підпорядковуються природній причині їх виникнення, з іншого — свободі волі. Квантова фізика розглядає такий стан речей не як протиріччя, а навпаки, як взаємодоповнення.

Фізика XXI ст. прагне розглядати теорії фундаментальної фізики і культурології як суміжні проблеми. Досвід роботи провідних природничих інститутів України та Росії свідчить, що в центрі уваги вчених знаходяться проблеми простору та часу як цеглин світобудови, питання синтезу природничих і гуманітарних знань. Зокрема, у Калюзі на Першому оптинському форумі "Спадщина Росії для майбутніх поколінь" у 2006 р. виступив співробітник Інституту інженерної фізики Серпухова, заслужений винахідник РФ, доктор технічних наук І. Бугаков із доповіддю "Формування інформаційної освітньої сфери на основі інтеграції православних інтернет-ресурсів". У 2008—2010 рр. у Серпухові відбулися Міжрегіональні науково-практичні конференції молодих вчених, студентів та школярів. У контексті інтеграції природничих та гуманітарних знань розглядалися проблеми штучного інтелекту: "Самоосвіта як ціннісна філософсько-педагогічна теорія інтелекту"; "Штучний інтелект і творчість"; "Небезпеки штучного розуму"; "Гібридний інтелект людини і машини" тощо.

Найсерйозніше протистояння науки і релігії почалося у XVIII ст., коли церква проголосила себе єдиним центром розуміння істини, а наука почала стверджувати принцип верховенства людського розуму, основою якого виступає антропоцентризм. Така протилежність поглядів на місце людини у світі та часі стала однією з причин завоювання постмодернізмом світового культурного простору. Криза антропоцентризму насамперед пов'язана з кризою позитивістського наукового знання. З цього часу починається процес втрати віри в людину та в її здатність за допомогою розуму побудувати досконалу світобудову. Друга половина XX ст. стала періодом прощання з ілюзіями, "вичерпаності утопічних теорій" (Ю. Хабермас). З 70-х років західна цивілізація почала роздумувати над нестабільністю цінностей європоцентричного світу, говорити про "кінець історії" (Ф. Фукуяма). Зміна культурологічної парадигми і виникнення нової викликало в митців відчуття кризи людського буття, вичерпаності старого і непередбачуваності нового.

На сьогодні між наукою та релігією розпочався новий культурний діалог, що дає можливість усунути основні причини їхнього протистояння. Завдяки цьому в науку повертається антропологічний підхід на противагу атеїстичному людиноцентризму.

У попередній статті¹ автор зверталася до відомих теорій квантової фізики, за допомогою яких вивчаються квантово-механічні та квантово-польові системи і закони їхнього руху. Основними серед них є квантова механіка та квантова теорія поля, створені у першій половині XX ст. такими видатними вченими, як М. Планк, А. Ейнштейн, А. Комптон, Л. Бройль, Н. Бор, Е. Шредингер, П. Дирак, В. Паулі. Квантова теорія поля (КТП) є розділом фізики, який вивчає поведінку квантових систем з необмежено великою кількістю ступенів свободи — квантових (або квантованих) полів й виступає теоретичною основою опису мікрочасток, їхньої взаємодії та перетворення. Було проведено аналогію між теоретичною основою фізики та культурології, внаслідок чого обґрунтовано основні положення квантово-орбітальної теорії культурології.

Першим її положенням визначено обумовленість інтеріоризації культурних цінностей особистості ступенем свободи вибору її інтересів та потреб відповідно до рівня її інтелектуального, творчого та духовного розвитку з подальшою перспективою власного зростання. Цим спростовується необхідність співвідносити обдаровану особистість з її належністю до вищих станів суспільства, наприклад до аристократичних кіл або до суспільної еліти (політичної, культурної, професійної, духовної тощо). В умовах демократичного суспільства інтереси та потреби особистості мають обумовлюватися переважно її вільним вибором. Це дає людині змогу досягати нових орбіт власного культурного розвитку, вільно змінювати траєкторії власного руху, а не обмежуватися лише пересуванням знизу догори або в зворотному напрямі в "соціальному ліфті", що є винаходом сучасної глобалізації.

Що, як правило, вимагається від особистості в такому досить обмеженому форматі її культурного розвитку? Насамперед — володіння комп'ютерними технологіями, знання англійської мови та вміння водити автомобіль. В умовах масової культури в людини формуються стереотипні уявлення щодо того, якою має бути сучасна успішна людина. Поширеною є думка, що насамперед їй потрібно вміти заробляти гроші, бути публічною особою, якій обов'язково необхідно якомога частіше з'являтися на екрані телебачення та "піаритися" різноманітними медіа-засобами. Зрозуміло, що

цього недостатньо для гармонійного розвитку обдарованої особистості. Однак багато сучасних батьків, виховуючи своїх талановитих дітей, діють саме такими стандартними методами.

В історії культури відомо багато прикладів, коли геніальні митці створювали шедеври світової культури незалежно від складності їхніх матеріальних умов життя або місця знаходження в соціальній ієрархії. Все залежить від їх таланту, прагнення творити та досягати найвищого рівня власної свободи.

Друге положення квантово-орбітальної теорії культурології полягає в тому, що внесок обдарованої особистості в історію культури визначається вагомістю її творчості, яка в загальному обсягу людських досягнень здається досить незначною, однак з часом може набирати відчутної маси й зливатися з ядром культури, якщо здійснено її було справжнім генієм.

Суть третього положення — неможливо обмежувати процес навчання та розвитку особистості суто нагромадженням інформації, яка зосереджена навколо ядра культури, але необхідно подолати силу його тяжіння за рахунок невпинного саморозвитку людини, її активної участі у творчій та дослідницькій діяльності з подальшим піднесенням на нову орбіту культурного розвитку.

Четверте положення базується на необхідності створення умов, за яких можливе збереження життєвої енергії та сил особистості й максимальне накопичення нею інтелектуального та творчого потенціалу, що сприяє її переходу на вищі орбіти культурного розвитку. Вона здатна опинитися там, завдяки високій електричній активності її мозку та значній працездатності. Також їй не обійтися без кваліфікованої допомоги досвідчених викладачів. Нераціональне використання людиною власних творчих сил, здібностей та енергії призводить до невпинного зниження показників її культурного розвитку й позбавляє можливості піднятися на комфортніші та вищі орбіти культурного розвитку.

Необхідність збереження інтелектуального, творчого та енергетичного потенціалу людини за рахунок вибору нею природовідповідної діяльності, функціонування на "стійкій квантовій орбіті" культури в умовах цивілізованого суспільства — це п'яте положення квантово-орбітальної теорії культурології. Кожен вид людської діяльності вимагає застосування спеціальних критеріїв опрацювання і сприймання інформації.

Шосте положення визначає можливість існування глибокої трансакції між особистістю та актуалізованою нею інформацією, а сьоме — можливість існування між споживачами та геніальними творцями світових шедеврів глибинної трансакції, навіть за умов їхньої віддаленості в часі та просторі, якщо ними були актуалізовані спільні культурні цінності.

Досліджуючи процес інтеріоризації культурних цінностей обдарованої особистості в контексті квантово-орбітальної теорії культурології, автор статті розуміє складність цієї проблеми. Розвиток сучасної квантової психології та культурології свідчить про те, що вивчення потреб особистості неможливе без розгляду існуючої навколо неї реальності, аналізу особливостей соціокультурних умов, в яких відбувається її розвиток. Розробники квантової психології вважають, що існує квантовий взаємозв'язок між мозком та зовнішнім світом, у результаті чого утворюється так звана квантова свідомість.

Термін "квантова психологія" з'явився в останньому десятилітті XX ст. Він застосовується в роботах Р. Вілсона, С. Волинськи, Н. Дерябіна, М. Заречного та ін. [1, 2, 5, 11]. Визнані фізикою такі квантові феномени, як "співвідношення невизначеностей Гейзенберга", "принцип доповнюваності Бора", "дискретності", "ймовірності", "вплив спостерігача на об'єкт спостереження" застосовуються для пояснення бага-

¹ Основні положення квантово-орбітальної теорії культурології // Вісник Книжкової палати. — 2013. — № 7. — С. 46—50.

тьох явищ у квантовій психології, особливо у тих сферах, де розглядається людська поведінка, мотиви та вчинки, проблеми спілкування.

Квантовий підхід уможливорює успішне розв'язання проблем інтеріоризації культурних цінностей обдарованої особистості, пов'язаних насамперед із людською свідомістю. У цій царині споконвічно існує випадковість та закономірність, планування та спонтанність, свобода та детермінованість вибору. Зазначені базові поняття знайшли своє застосування в психології, культурології, фізіології нейронів мозку тощо.

У книзі Р. Вілсона "Квантова психологія" розглядаються механізми використання квантової теорії на практиці. Автор доводить, що свідомість людини впливає на інтерпретацію отриманих нею даних [11]. Вчений у кожному акті сприйняття особливе значення надає людській творчості, в якій людський мозок виступає як моментальний інтерпретатор даних.

В основу квантової психології покладено дослідження людського сприймання, які проводилися А. Еймсом у Принстонському університеті. Вчений довів, що людина здатна пізнавати не якусь абстрактну істину, а відносні істини (в множині), які є ні чим іншим, як грою нашого розуму. Теорія трансакціоналізму полягає в тому, що людина не пасивно приймає дані з навколишнього світу, а активно їх інтерпретує відповідно до власних установок та поглядів. Інакше кажучи, реципієнт не просто реагує на інформацію, а й переживає з нею трансакцію.

Те, про що нам говорить наш мозок, складається з відносних "реальностей", які можуть перекриватися іншими, важливішими для людини істинами. Як за допомогою термометра не вимірюють довжину предметів, так само поет не може реєструвати своїм мозком однаковий з банкіром спектр отриманих ним даних, що надходять ззовні.

Підтвердження слухності квантово-орбітальної теорії культурології знаходимо в дослідженні російського вченого Б. Додонова, яке присвячене вивченню феномену "проникнення". Він звертає увагу на те, що славнозвісна дискусія між фізиками та ліриками зайшла в глухий кут саме тому, що всі її учасники імпліцитно виходили з ідеї витіснення гностичних чи естетичних орієнтацій або з можливості їхнього урівноваження. На думку Б. Додонова, насправді гностична орієнтація фізика визначається не тим, чи є він відчуженим чи невідчуженим від мистецтва, а тим, наскільки він здатний проникнути у сферу естетики. І. Павлов засвідчував, що він ніколи не відчував тонів музики, не розумівся на малюванні й літературному мистецтві. П. Флоренський, навпаки, був різнобічно обдарованою людиною, професійно займався не лише теологією, філософією, фізикою, хімією, а й теорією музики. Б. Додонов наводить приклад уподобань А. Ейнштейна, який особливо любив літературу і музику. За його власним визнанням, художні твори, особливо романи Ф. Достоевського, багато в чому сприяли виникненню в нього оригінальних фізичних ідей.

Типологічні особливості людини, як вважає Б. Додонов, виявляються через специфічну поведінку, світовідчуття, світосприйняття, здібності тощо. Різноманітні орієнтації особистості знаходяться у постійній конкуренції одна з одною до того моменту, доки одна з них не виступить у ролі об'єднувальної, особливістю якої буде здібність не виходити в суперечність з іншими орієнтаціями, а вміння об'єднати їх навколо себе, проникнути в кожну з них, "згасити" їхню конкуренцію. Враховуючи й закріплюючи основні інтереси обдарованої особистості, розвиваючи її провідні здібності, в подальшому їх можна перетворити на той важіль, за допомогою якого вона підніметься на вищий рівень власного культурного розвитку.

Австрійський фізик Е. Шредингер (1887—1961), один із творців квантової механіки та лауреат Нобелівської премії, довів, що феноменальний кіт може існувати в математичних умовах "власного стану" (нім. *Eigenstate*), що робить правильним твердження, що кіт одночасно і живий, і мертвий.

Американський фізик, лауреат Нобелівської премії Ю. Вігнер (1902—1995) доповнив аргументи Е. Шредингера. Він показав, що якщо кіт став безперечно мертвим чи безперечно живим для одного фізика, він залишається як мертвим, так і живим для іншого, який знаходиться в якомусь іншому місці. Саме такою багатозначною логікою пронизано квантовий світ.

У культурології можна провести таку аналогію. Якщо поезія О. Пушкіна викликає у читача певні емоції або роздуми, бажання активно взаємодіяти з його думками, то в цьому випадку немає значення, мертвий або живий нині цей автор. Активна інтеріоризація культурних цінностей відбувається за умов їхньої обопільної актуалізації. В такий момент між споживачем культурних цінностей та результатом творчості письменника або митця встановлюється певна взаємодія, яка може викликати акт трансакції. Отже, для читача поет може бути одночасно як живим, так і мертвим. Коли говорять про померлого поета, що він назавжди залишиться жити у наших спогадах і думках, то мають на увазі, що ми пам'ятатимемо його творчий шлях, звертатимемося до його літературного доробку.

У цьому випадку доречно нагадати, що багато подій, описаних у Біблії, відбувається поза часовими рамками, наприклад, передбачаються події, які трапляться у майбутньому, або історичне минуле має безпосередній вплив на сучасне та майбутнє людства. В результаті такої надзвичайної актуалізації подій минулого, інтеріоризації зразків високої моральності та жертвовності, втілених в образі Ісуса Христа, увесь християнський світ має спільні духовні цінності.

Існуюче у квантовій психології заперечення "глибокої реальності" чимось нагадує "принцип невизначеності" В. Гейзенберга, котрий стверджує, що неможливо одночасно виміряти інерцію та швидкість тої самої частки. Також згадана теорія наближена до ейнштейнівського "принципу відносності", за яким неможливо визначити "справжню" довжину прута, а лише його різні довжини (множини), які вимірюються спостерігачами за допомогою різних інструментів у різноманітних інерційних системах. Те саме стосується психології сприймання: "реальність", через окремі сигнали, "надходить" до мозку людини у вигляді закодованої інформації (на зразок міченої лінії). Відразу ми не можемо точно визначити, наскільки точний інформаційний звіт отримав наш мозок. В останніх наукових дослідженнях наголошується на необхідності розуміння Всесвіту як активного процесу. Статичний Всесвіт чи елементарні частки, схожі на цеглини, можуть володіти єдиною "глибокою реальністю". Водночас цьому процесові властиві зміни траєкторій, еволюція, бергсонівська "течія" тощо. Наприклад, уявна "дійсність" може бути "реальною" для тих, хто знаходиться у шизофренічних чи творчих художніх станах, якими б безглуздими не здавалися ці стани психічно здоровій людині, або ж тій, яка не має відношення до мистецької сфери. Так само реальність інших культур є екзистенційно прийнятною для тих, котрі живуть у ній, якою б незвичайною вона не здавалася для представників інших культур.

Свого часу фізики стверджували, що "матерія — це хвиля й одночасно — частки". Пізніше Н. Бор довів можливість моделювання матерії у різних контекстах: як у вигляді хвилі, так і часток. Подібність між квантовою механікою та мозковим програмним забезпеченням дає змогу визнати можливість існування теорії квантової психології й піддати сумніву звичні уявлення щодо існуючої "реальності", що

обмежують можливість повноцінної інтеріоризації культурних цінностей.

Достовірність образів сприймання уточнює практична діяльність людей. Наприклад, поглянувши на рис. 1, не всі досліджувані можуть правильно визначити, яка з двох горизонтальних ліній довша. Люди, які живуть у США, часто відповідають, що верхня. Однак, це не єдина можлива відповідь.

Ілюзія М. Понзо є прикладом того, як культурний контекст впливає на сприймання двозначних ситуацій. На жаль, різноманітні ілюзії можуть заводити людину в глухий кут.

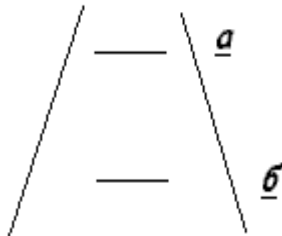

Рис. 1.

Люди, які виростили в США, звикли бачити довгі паски автостради і залізничні колії, що простягаються на далеку відстань. Якщо подивитися на дорогу, то здається, що вдаль лінії сходяться. Тому для людей західної культури лінії, що сходяться — ознака певної відстані.

Насправді розмір ліній на малюнку однаковий. Оскільки одна з них розташована вище, складається враження, що вона знаходиться далі. У перспективі, через зорове сприймання, вона має бути коротшою за нижню лінію. Однак, хоча обидві лінії все ж таки рівні, здається, що одна з них довша. Так виглядають лінії для сучасного північного американця. Людина з далекого острова Гуам не звикла до того, щоб лінії, які сходяться, обов'язково передбачали відстань. Подібні ілюзії не впливають на її уяву, й мешканець Гуаму, зазвичай, дає правильну відповідь.

Незважаючи на те, що квантова невизначеність прикладається фізиками лише до субатомного світу, варто визнати, що повсякденне людське життя перебігає у ньютонівському Всесвіті. Виходячи з цього, неможливо вилучити спостерігача з опису об'єкта спостереження. Таким чином, він сам є частиною Всесвіту, за яким спостерігає.

Згадаємо про мишу А. Ейнштейна. Якось вчений сказав, що згідно з квантовою теорією, спостерігач створює або частково створює те, за чим він спостерігає, а отже, миша може переробити Всесвіт, просто поглянувши на нього. Оскільки це здається абсурдом, вчений дійшов висновку, що в квантовій фізиці міститься певний значний нерозпізнаний дефект.

Розглядаючи теорії фундаментальної фізики і культурології як суміжні проблеми, ми можемо підсумувати:

— дослідження проблеми інтеріоризації культурних цінностей обдарованої особистості обумовлює необхідність обґрунтування теоретичних засад детермінованості та культуровідповідності її особистих потреб і цінностей в умовах сучасного суспільства;

— розроблена автором статті квантово-орбітальна теорія культурології дає змогу розглядати обдаровану особистість як динамічний суб'єкт впливу, що має можливість підніматися на різні орбітальні рівні культурного розвитку та максимально наближатися до ядра культури;

— квантова орбітальна теорія культурології доповнює теорію потреб А. Маслоу й сприяє виявленню різних ступенів особистої свободи людини.

Список використаної літератури

1. Волински С. Квантовое сознание. Руководство по квантовой психологии / С. Волински ; пер. с англ. О. Асмановой. — М. : Старклайт, 2007. — 224 с.
2. Дерябин Н. И. Квантовая психология или философия жизни в XXI веке / Н. И. Дерябин // Футурологический конгресс: будущее России и мира : материалы Всероссийской научной конференции (Москва, 4 июня 2010 г.) / Центр проблемного анализа и гос.-упр. проектирования. — М., 2010. — С. 588—605.
3. Дерябин Н. И. Квантовый скачок. Эволюция сознания человека / Н. И. Дерябин. — М. : Амрита-Русь, 2011. — 192 с.
4. Дирак П. А. М. Принципы квантовой механики / П. А. М. Дирак. — (2-е изд.). — М. : Наука, 1979. — 481 с.
5. Заречный М. Квантовая физика, время, сознание, реальность / М. Заречный. — СПб. : Весь, 2007. — 256 с.
6. Психология в менеджменті : навч. посіб. / С. Комінко [та ін.]. — Тернопіль : [б. в.], 1999. — 400 с.
7. Культурология : учеб. пособие для студ. высш. уч. заведений / под ред. Г. В. Драча. — Ростов н/Д : Феникс, 2002. — 608 с.
8. Маневе А. К. Гипотеза биополевой формации как субстрата жизни и психики человека // Русский космизм : антол. философской мысли / [сост. и предисл. к текстам С. Г. Семенов, А. Г. Гачевой]. — М., 1993. — С. 354—366.
9. Нейман И. Математические основы квантовой механики / И. Нейман. — М. : Наука, 1964. — 256 с.
10. Паули В. Общие принципы волновой механики / В. Паули. — М. — Л. : ГИТТЛ, 1947.
11. Уилсон Р. А. Квантовая психология. / Роберт Антон Уилсон. — К. : Янус, 1998. — 224 с.
12. Фушич В. И. Симметрия уравнений квантовой механики / В. И. Фушич, А. Г. Никитин. — М. : Наука, 1990. — 400 с.
13. Циолковский К. Э. Живая вселенная / К. Э. Циолковский // Вопросы философии. — 1992. — № 6. — С. 135—158.
14. Шкилев В. Д. Квантово-волновая (монадная) теория культурологии / Владимир Дмитриевич Шкилев. — Режим доступа: <http://monada.info>. — Загл. с экрана.
15. Шрёдингер Э. Избранные труды по квантовой механике / Э. Шрёдингер. — М. : Наука, 1976. — 422 с.

В свете квантово-орбитальной теории культурологии автор статьи рассматривает одаренную личность как динамичный субъект культурного влияния. В сравнении с общеизвестной теорией потребностей А. Маслоу предложенный подход способствует выявлению разных степеней личной свободы человека.

In the light of quantum-orbital theory the author examines talented individual as dynamical subject of cultural influence. In comparison with widely known Maslow's hierarchy of needs this approach helps to expose levels of individual freedom of a man.

Надійшла в редакцію 26 квітня 2013 року